

vannak összefoglalva. Mind a két részlet — amely nagyszerűen bevilágít a történeti és nyelvészeti források tömkelegébe — egyúttal egy néprajzi (szorosabban véve társadalomrajzi) jelenségre, a primitívebb népek kettéoszlására is reávilágít, mert a kaukázusi magyarság igen szabályosan oszlik kétfelé, majd újra kétfelé, egyszer északi (volgai magyarság), egyszer pedig déli (perzsiai) irányban.²² Németh Gyula ezirányú megállapításai tehát nem csupán a honfoglaló magyarság egyes etappejaira vetnek fényt, de bevilágítanak még eddig alig sejtett, szinte teljesen homályban lévő tudományos területekre.

A tudós értékét nem csupán valamely kérdés, vagy kérdések tisztázása tekintetében elért eredményei határozzák meg, hanem az is, hogy ez eredmények által milyen új lehetőségeket nyit valamely tudomány, vagy a vele kapcsolatos más tudományok fejlődése számára!

Meggyőződésünk, hogy Németh Gyula a maga kitünő, részleteiben és összefoglalásaiban egyaránt nagyértékű művével a magyar őstörténet tudományának páratlanul kiváló szolgálatot tett. A magyar őstörténet Németh Gyula megállapításai-val és összefoglalásaival elérkezett abba a stádiumba, amikor egy tudomány megkonstruálása már szilárdabb alapot nyer s a körvonalak meghúzása és a biztos váz kialakulása után sor kerülhet a részletek nagyobb arányú kidolgozására, tökéletesebbé tételére is.

Bibó István.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Févo.

Hazánk némely vidékén, különösen a Dunántúl az a szokás dívik, hogy az asszonyok bizonyos kisebb-nagyobb terhet: batyút, kosarat, vizesedényt, túrós dézsát, tejfeles fazekat, tejes kannát, lisztes zacskót, krumplis zsákot stb. a fejükön hordanak. (A fejenhordás szokásának eredetéről és földrajzi elterjedéséről l. Népr. Ért. XVIII, 150, 179, 186 és XIX, 46.) Természetes, hogy hosszabb úton még a könnyű teher is nyomja, töri a fejet, annál inkább a súlyos. Hogy a teherhordozók ezt a kellemetlenséget elkerüljék vagy legalább is elviselhetővé csök-

²² L. bővebben Bibó I. A számok jelentése. 57—58. l.

kenthessék, a fej védelmére valami ruhadarabot, összezsavart kendőt, fűcsomót mi egyebet tesznek a teher alá.

Ennek a védő alkalmatosságnak vidékenként más-más neve van. A Balaton mellékén *tekeres* a neve annak a posztóból vagy vászonból készített koszorúforma fonadéknak, melyet az asszonyok a fejükre tesznek, mikor terhet visznek rajta (MTsz. II, 686). Bizonyosan azért hívják így, mert eredetileg csak egy összetekert ruhaféle szolgált erre a célra: Baranyában pl. a szóban forgó fejkendő *tekerés* kendőből csinálják (MTsz. II, 687). Marosvásárhelyen is, amit ilyes célra esetről-esetre kendőből tekernek össze, *tekercs*-nek nevezik (Gombocz: Pótlékok 24). Viszont ugyanott *perec* a neve a szősz- vagy szőrtöltelékkel posztóból készült perecalakú párnának, melyet a fejre tesznek, mikor terhet visznek a fejen (i. m. 24). A MTsz. szerint is *perec*: ruhatekeres, melyet a fejre tesznek, midőn terhet visznek rajta (II, 119, hely nélkül). Így nevezi egy aradmegyei közlés is (Népr. Ert. XVIII, 179). Ezt a nevet azért kapta, mert a teher alá védelmül összezsavart kendőnek, köténynek (néha csak fűnyalábnak) úgy nagyjából perec-alakja van. Mivel azonban ez a fejkendő eszköz néha párnához hasonlít, érthető, hogy Baranyában a párna népies nevével *févaj*-nak, *févaly* ~ *féval*-nak vagy *pévalykó*-nak hívják, és bizonyára akkor is ezzel a névvel illetik, midőn nincs is párna formája.

De ugyancsak Baranyában ismerik más néven is; pl. *févó*: ruhatekeres, melyet ha terhet visznek fejükön, a teher alá helyeznek (Nyr. III, 282); *féhó*, *févó*, *pépó*: vászongúzs, mit az asszonyok a fejükre tesznek, mikor azon valamit visznek (Nyr. IX, 285); *févó*: fejre való tekeres, teher alá (uo. XVII, 335), a szintén baranyamegyei Püspökbogádon is így hívják a fejrevaló kosár alá helyezett összezsavart kosárterítőt (Madarassy L.: Az élő néphit a hivatalszobában. Kny. 5); *févó*: tekeres, a kosár alá a fejtetőre tett ruha, hogy a kosár ne törjön (Nyr. XVIII, 142). A tolnamegyei Sárközben szintén ez a neve: *févó*. jelentése: 1. tekeres; 2. kendő, melyet karikára hajtva összezsavarnak; 3. szőrrel, ronggyal kitömött, külön e célra készített koszorú-alakú vánkoska, melyet teherviseléskor a fejre tesznek, hogy a fejen vitt teher a fejtetőt ne nyomja (uo. XXXII, 462 és XXXIII, 334).

E szó eredetét tudtommal Kassai nagyarázta először. Szerinte: „*Fé-vó*: Vox abbreviata in Baranya, loco: *Fé-alá való Tekerts*: Alias dicitur ibidem (*Fébó*, *Pévó*, et Diminutive *Pév-aljkó*. V. cum B. permutando et F. cum P)“. Szókönyv II, 156.

Ugyanott a *févó*-val azonos jelentésű *févaj* szót így tagolja: *fé-vaj*, és a *Fére való Tekerts*-ből származtatja. A MTsz. természetesen nem fogadja el ezt a szófejtést, hanem mind a két szót a *fej-al* címszó alá sorolja, annak jeléül, hogy szerinte ennek az utóbbinak az alakváltozatai. Pedig a *fejal*-hoz legfeljebb a *févaj*-nak lehet köze; a *févó* szerintem máshová tartozik.

Hangtani szempontból ugyan nem volna éppen lehetetlen a *fejal*, pontosabban: *féal* > *féval* > *févó* származtatás, azonban sokkal egyszerűbben, sokkal természetesebben magyarázódik a fejen viselt teher alá való tekercs *févó* neve egy másik feltevés segítségével. Egészen természetes ugyanis, hogy ezt a fej védelmére, oltalmára, óvására szolgáló nagyon régi keletű eszközt eredetileg **fejvó*-nak nevezték; illetőleg mivel a *fej* szónak régebben *fé* alakváltozata is volt (vö. *fék*, *fékendő*, *féköttő*, *fésű*), a mai *ó* ~ *ov* ige pedig *ou*-nak, a mai *-ó* melléknévi igenévképző szintén *ou*-nak hangzott, voltaképpen nem is **fejvó* lehetett a neve a régiségben, hanem **féouou*. Marmost a szó utolsó *ou*-jából teljesen szabályosan *ó* lett (*féouó*), míg a másik diphtongus csökkentett nyomatékú részéből intervocalis helyzetben szintén szabályszerűen *v* származott. Az így alakult **féovó*-ban egy hosszú és egy rövid teljes nyomatékú magánhangzó kerülve egymás mellé, hiátus keletkezett, melyet nyelvünk ilyen hangtani helyzetben úgy szokott megszüntetni, hogy a rövid magánhangzót kivetí (Horger: MNy. XXV, 255): *féovó* > *févó*. Nem lehetetlen, hogy ez a *févó* szó származásának útja-módja.

Azonban én sokkal valószínűbbnek tartom, hogy a **féouou* kettős diphtongusából egyszerejtéssel *féou* lett (vö. **temlecoouou* > *themlechou* ∴ *temlecou* 'tömlöcővő; carceris custos; gefängniswärter' OklSz; **erdeüouou* > **erdeüou* > *erdeüő* > **erdő* > *ardő* EtSz. és MNy. XXV, 255).¹ A **féou*-ból aztán előbb **féó*, majd hiátusoszlato *v*-vel *févó* és ugyanilyen szerepű *h*-val *féhó* származott.

A fentebbi alakváltozatok sorában említett *févó*-ban a *fej* szónak még a *fé*-nél is régibb *fē* változata őrződött meg, a *fébó* pedig a *févó*-ból alakult *v* > *b* hangváltozással (vö. *szervusz* > *szerbusz*, *suviksz* > *subick*, *auvégat* > *óvégat* > *óbégat*). A pépó viszont, mely az eredeti összetétel alkotó elemeinek teljes elhomályosodásáról tanúskodik, alkalmasint a *fébó* változatból való.

Csefkó Gyula.

¹ Az újabb keletű *kisdedővó*-ban a két *ó* közül kiesett a bilabiális *v* és így lett a *kisdedő*; ebből aztán a *dédő* elvonással alakult.